

УДК 343.1

О.В. ОЛШЕВСЬКИЙ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЯ СЛІДЧОЇ ДІЇ: СТАДІЇ ТА ЕТАПИ

Ключові слова: організація розслідування, тактичний рівень, слідча дія, стадії, етапи

Дослідження питань тактики проведення слідчої дії нерозривно пов'язане з його організацією. Загалом, вона дозволяє підвищувати ефективність розслідування, сприяє його всебічності, повноті та об'єктивності, а також вирішенню завдань кримінального судочинства в цілому.

На проблеми організації проведення слідчої дії звертали увагу Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, Ю.В. Гаврилін, А.П. Гель, В.М. Григор'єв, В.А. Жбанов, В.Д. Зеленський, В.О. Коновалова, О.М. Литвинов, В.Г. Лукашевич, М.В. Салтевський, В.А. Сас, Р.Л. Степанюк, С.І. Цетков, В.Ю. Шепітько та деякі інші вчені. Науковці розробляли поняття, зміст, окремі елементи організації слідчої дії, проте проблеми її упорядкування та забезпечення не знайшли ґрунтового та детального дослідження. Тому метою роботи є спроба на основі аналізу існуючих положень виділити стадії та етапи організації слідчої дії. Новизна статті полягає в тому, що дістало подальшого розвитку черговість організації слідчої дії, виділено відповідну стадію після її проведення.

Організація, як і будь-яка дія, має певний порядок, стадії реалізації. На тактичному рівні стадії організації проведення слідчої дії тісно переплетені з етапами проведення власне слідчої дії.

В.А. Сас пропонує наступну типову структуру організації слідчої дії в УВП (установа виконання покарання):

1) обрання для розслідування злочину певної слідчої дії;

2) організація підготовки до проведення слідчої дії;

3) організація слідчої дії протягом її проведення;

4) організація застосування результатів слідчої дії для прийняття рішень щодо версій, планування розслідування в цілому або окремих слідчих дій, проміжних і завершальних процесуальних рішень [1, с.85–86].

Позитивно оцінюючи запропоновану автором конструкцію, варто вказати на певні дискусійні моменти. По-перше, рішення про проведення слідчих дій та їхня послідовність приймаються на методичному рівні організації розслідування. Тому, обрання для розслідування злочину певної слідчої дії не слід відносити до тактичного рівня організації. По-друге, подібне відноситься і до четвертого елементу – організація застосування результатів слідчої дії для розслідування в цілому, оскільки воно також виходить за межі рівня слідчої дії. Вважаємо за доцільне розглядати перший та четвертий елементи на методичному рівні організації розслідування у кримінальній справі. По-третє, підготовка до проведення слідчої дії входить до об'єму поняття «організація», а тому неправильним є словосполучення «організація підготовки».

Будь-яка дія в кримінально-процесуальній діяльності є динамічною структурою, в якій виділяють три етапи: 1) початковий (підготовчий); 2) проміжний (робоча частина); 3) заключний. На основі цього та вище зазначеного, пропонуємо виділяти наступні стадії організації слідчої дії:

1. Підготовка – стадія, що передуює проведенню слідчої дії.

2. Організація під час проведення слідчої дії:
– на вступному етапі проведення слідчої дії;
– на робочому етапі проведення слідчої дії;
– на завершальному етапі проведення слідчої дії;

3. Організація після проведення слідчої дії. Розглянемо детальніше кожну зі стадій.

Підготовка – стадія, що передуює проведенню слідчої дії. Поняття «підготовляти» має ряд значень, серед яких заздалегідь приводити в порядок, у стан готовності все необхідне для проведення, здійснення чого-небудь; давати необхідний запас знань та інше [2, с.642].

Організація проведення окремих слідчих

дій та їх комплексів вимагає підготовки й проведення наступних заходів: вибору дій або їх комплексу; визначення місця та строків його проведення; підбору та інструктажу учасників дії; підготовки до застосування в ході дії науково-технічних засобів; розробки плану проведення дії [3, с.55].

Підготовка до проведення слідчої дії, зазначає М.В. Салтевський, розпочинається з визначення завдань, які слідчий має намір вирішити, а саме: а) чітко сформулювати мету слідчої дії; б) обрати місце її проведення; в) визначити час провадження; г) встановити коло учасників і роль кожного з них; г) з'ясувати необхідність використання технічних засобів (які, для яких цілей); д) встановити можливість використання допомоги громадськості і в якій формі [4, с.90–91].

Як зазначають В.О. Образцов та О.О. Протасович, підготовка слідчої дії включає в себе достатньо складний комплекс рішень і заходів. В їхнє коло можуть входити:

- визначення цілей і завдань дії;
- визначення місця, дати, часу доби і найбільш доцільного, з тактичної точки зору, моменту початку провадження дії;
- підбір та вивчення необхідних матеріалів справи, аналіз відомостей про об'єкт тактичного впливу (особу, яка підлягає допиту, ділянку місцевості, яку необхідно оглянути, квартиру, в якій повинен бути проведений обшук, і т.д.), прийняття заходів зі збору даних, що не вистачає шляхом проведення слідчих дій, заходів оперативного характеру;
- вивчення необхідного нормативного матеріалу, методичних рекомендацій із провадження даного виду дії;
- розгляд питання про коло учасників дії та забезпечення їхньої участі (залучення необхідних спеціалістів, оперативних працівників і т.д.);
- розробка можливих варіантів розвитку ситуації під час провадження дії та адекватних заходів реагування;
- прийняття заходів з належного технічного забезпечення дії (засобами криміналістичної, оперативної та іншої техніки, засобами

зв'язку, транспортом і т.д.);

– визначення тактичної лінії поведінки слідчого та його помічників, колег при провадженні дії, системи методів і прийомів вирішення намічених завдань;

– розробка і забезпечення відповідними організаційними, кадровими та іншими заходами плану (частіше декількох варіантів плану) заходами невідкладного характеру, що обумовлені очікуваними результатами дії, що готується з цілю продуктивної та своєчасної реалізації [5, с.17–18].

На думку Л.В. Черечукіної, підготовчий етап може включати в себе:

- визначення цілей і завдань дії;
- вибір часу його початку, місця проведення;
- прогнозування можливого розвитку ситуації по ходу дії та розробка можливих варіантів реагування на зміну умов;
- вивчення матеріалів кримінальної справи, даних про об'єкт тактичного впливу;
- збір інформації, якої не вистачає;
- вивчення нормативного матеріалу;
- вирішення питання про коло учасників дії;
- прийняття заходів з кадрового, технічного, іншого забезпечення дій [6, с.226].

Досить плідно над організаційно-підготовчими діями попрацював В.Д. Зеленський, які він поділив на дві групи. В першу входять ті з них, які направлені на збирання орієнтуючої інформації, на підготовку слідчих дій, створення умов для їхнього проведення: опечатування, реконструкція, ознайомлення з об'єктом, контрольна перевірка та інше. Другу групу складають дії, направлені на створення структури розслідування: вивчення матеріалів, складання планів, підбір учасників розслідування [7, с.131]. В.Д. Зеленський визнає нечіткість даного поділу, однак це не зменшує його значення. Варто додати, що деякі дії тактичного рівня можуть бути організаційними на рівні методики і навпаки.

Таким чином, діяльність на підготовчій стадії організації слідчої дії можна умовно поділити на розумову (упорядкування елементів слідчої дії) та практичну (створення сприятливих для неї умов). До розумової слід

відносити вибір дій або їх комплексу; визначення місця, дати, часу доби і найбільш доцільного, з тактичної точки зору, моменту початку та (або) закінчення провадження дії; підбір учасників дії та визначення їх ролі; встановлення порядку взаємодії (координації та кооперації) окремих виконавців дії; розробка можливих варіантів розвитку ситуації під час провадження дії та відповідних планів; визначення методів попередження та нейтралізації можливих негативних наслідків слідчої дії.

До практичної діяльності можна віднести залучення необхідних сил та засобів; забезпечення присутності учасників дії та їхньої безпеки; підготовка необхідних предметів; інструктаж, розстановку конкретних виконавців; охоронні та огорожувальні заходи; опечатування об'єкта та інше.

Наступна стадія, *організація під час проведення слідчої дії*, залежить від етапів її проведення. Дана особливість врахована В.А. Сасом при визначенні структури організації слідчої дії в УВП. Цей етап названий автором як «організація слідчої дії протягом її проведення» і включає в себе наступне.

На вступному етапі проведення:

- роз'яснення учасникам суті слідчої дії, їх прав і обов'язків, вимог Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України, інших правових актів;
- розгляд звернень учасників слідчої дії, поданих ними перед початком робочої частини слідчої дії, та їх вирішення;
- забезпечення протокольної та додаткових форм фіксації вступного етапу проведення слідчої дії.

На робочому етапі проведення:

- створення умов для застосування тактичних прийомів оперативно-технічних, техніко-криміналістичних та оргтехнічних засобів;
- роз'яснення учасникам суті окремих прийомів проведення дії, одержаних результатів тощо;
- розгляд звернень учасників слідчої дії, поданих ними на цьому етапі проведення слідчої дії, та їх вирішення;
- підтримання належних контактів учасни-

ками слідчої дії, системи забезпечення безпеки їх та довкілля;

- організація перерв під час проведення слідчої дії, необхідних з фізіологічних, медичних та інших причин;
- забезпечення протокольної та додаткових форм фіксації робочого етапу проведення слідчої дії.

На завершальному етапі проведення:

- ознайомлення учасників слідчої дії з протоколом та додатками до нього;
- розгляд звернень учасників слідчої дії, поданих після (під час) ознайомлення з протоколом і додатками до нього, їх вирішення;
- складання заключної частини протоколу слідчої дії;
- завірення протоколу слідчої дії та додатків до нього підписами усіх учасників слідчої дії [1, с.85–86].

КПК України встановлено порядок провадження слідчих дій, під яким розуміють певну послідовність здійснення окремих актів. Закріплені в цьому кодексі процедури представляють собою сукупність упорядкованих елементів слідчої дії. Оскільки останнє складає сутність організації, то диспозиції норм права, що регулюють провадження слідчих дій є також правовою основою їх організації.

Організація на робочому етапі проведення слідчої дії найкраще проявляється у взаємодії, координації, пошуку непередбачених, але потрібних технічних засобів, додаткових сил.

Останню стадію, *організацію після проведення слідчої дії*, можна визначити як сукупність дій, направлених на повернення суб'єктів та об'єктів в попередній стан або їх збереження, коли проведення слідчої дії завершено. Наприклад: опечатування або здача на зберігання предметів, що використовувались під час пред'явлення для впізнання; повернення обвинуваченого до місця тримання під вартою після допиту; повернення об'єктів в попередній стан після проведення відтворення обстановки та обставин події; зняття охорони місця події та інше.

Таким чином, до стадій організації слідчої дії відноситься наступне:

1. Підготовча – стадія, що передуює проведенню слідчої дії.

2. Організація під час проведення слідчої дії:
– на вступному етапі проведення слідчої дії;
– на робочому етапі проведення слідчої дії;
– на завершальному етапі проведення слідчої дії.

3. Організація після проведення слідчої дії – сукупність дій, направлених на повернення суб'єктів та об'єктів в попередній стан або їх збереження, коли проведення слідчої дії завершено.

На тактичному рівні дії з упорядкування елементів слідчої дії та зі створення сприятливих для неї умов, залежно від стадій організації, проявляються по-різному. На підготовчій – приблизно в рівних об'ємах присутні обидва види, в наступній організації під час проведення слідчої дії – переважають дії зі створення сприятливих умов, і в останній пост-організаційній стадії суб'єкти здійснюють лише практичні дії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сас В.А. Організація і тактика слідчих дій при розслідуванні злочинів, вчинених за-

судженими до позбавлення волі : монографія / В. А. Сас. – К. : НТВ «Правник», 2004. – 240 с.

2. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. Т. 2 : К–П. [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. – Видання друге, виправлене. – К. : Видавництво «Аконіт», 2006. – С. 642.

3. Матусовский Г. А. Организация работы аппаратов дознания и предварительного следствия органов внутренних дел : учебн. пособ. / Г. А. Матусовский, В. Н. Сущенко. – Х. : Юрид. ин-т им. Ф. Э. Дзержинского, 1983. – 84 с.

4. Салтевський М. В. Криміналістика : підруч. : у 2 ч. Ч.2. / М. В. Салтевський. – Харків : Консум, 2001. – 528 с.

5. Следственные действия: Криминалистические рекомендации. Типовые образцы документов / под ред. В. А. Образцова. – М. : Юристъ, 2001. – 501 с.

6. Черечукина Л. В. Организация досудебного расследования : учеб. пособ. / Л. В. Черечукина. – Луганск : РИО ЛГУВД, 2005. – 536 с.

7. Зеленский В. Д. Организация расследования преступлений. Криминалистические аспекты : монография / В. Д. Зеленский. – Ростов н/Д : Изд-во Ростовск. ун-та, 1989. – 152 с.

Олішевський О. В. Організація слідчої дії: стадії та етапи / О. В. Олішевський // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 732–735 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11oovcte.pdf>

Проаналізовано динамічні структури організації слідчої дії. Виділено на цій основі стадії та етапи організації слідчої дії, наведено перелік конкретних дій відповідно до них. Звернуто увагу на організацію після проведення слідчої дії.

Олишевский А.В. Организация следственного действия: стадии и этапы

Выполнен анализ динамических структур организации следственного действия. Выделены на этом основании стадии и этапы организации следственного действия, приведен перечень конкретных действий соответствующих им. Обращено внимание на организацию после производства следственного действия.

Olishevsky A.V. The Organization of Investigatory Action: Stages and Stages

The analysis of dynamic structures of the organization of investigatory action is made. Are allocated on this basis of a stage and stages of the organization of investigatory action, the list of concrete actions corresponding to them is resulted. The attention to the organization after manufacture of investigatory action is paid.